

ULOGA POLICIJE U PREVENCIJI DELINKVENTNOG PONAŠANJA DJECE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Danko Bakić
Zavod za preodgoj maoljetnika Glina,
Turopolje

Stručni članak
UDK: 343.9
Zaprimljeno: 9. 12. 1994.

Sažetak

Članak se bavi razmatranjem mogućih posljedica na daljnje ponašanje djece - počinitelja kaznenih djela, s obzirom na određene postupke kojima su izvrgnuta tijekom policijske kriminalističke obrade. Iznosi se pretpostavka da bi neki od ovih postupaka u stvari mogli biti pozitivna potkrepljenja daljnjeg delinkventnog ponašanja ove djece. Razlog tome nalazi se u organizacionoj strukturi kriminalističke policije. Naime, sve do nedavno, poslovi vezani za delinkvenciju djece bili su inkorporirani u okvir poslova suzbijanja općeg kriminaliteta, tj. nisu postojale nikakve zasebne organizacione jedinice kriminalističke policije specijalizirane isključivo za ovu složenu problematiku.

Ključne riječi: prevencija / kriminalistička policija / djeca - počinitelji kaznenih djela / operativni rad / potkrepljenje / operativno uvjetovanje / organizaciona struktura policije

1. UVOD

Svako društvo teži da u što većoj mjeri suzbije ona ponašanja kojima se krši društveni red. Ovaj društveni red je zaštićen društvenim normama različitog stupnja prisilnosti za koje se vežu sankcije različite težine, a u skladu sa važnošću vrijednosti koja je zaštićena određenom normom. Sredstva koja društvo koristi da bi suzbilo ovakva ponašanja, različita su. Najefikasnije od ovih sredstava jest prevencija, tj. sprečavanje da do takvih ponašanja uopće dođe.

Prevencija se može shvatiti kao skup različitih aktivnosti koje su usmjerene na to da se spriječi ili izbjegne nešto nepoželjno. Za ovaj rad važno je određenje pojma prevencije u kriminološkom smislu. U tom smislu prevencija može biti određena kao skup aktivnosti koje su usmjerene na to da se spriječi pojavljivanje delinkventnog ponašanja.

Postoji više klasifikacija pojma prevencija. Mi ćemo spomenuti klasifikaciju na primarnu, sekundarnu i tercijarnu prevenciju. Primarna prevencija je usmjerena na to da se spriječi sama pojava delinkventnog ponašanja. Zato se ovaj oblik prevencije može označiti i kao prevencija u užem smislu. Kroz ovaj oblik prevencije provode se različite mjere kojima bi se trebali ukloniti opći, posebni i pojedinačni faktori delinkvencije. Sukladno tome, mjere koje se kroz ovu formu prevencije poduzimaju, mogu biti podijeljene na opće (njima bi se trebali ukloniti temeljni uzroci čovjekove otuđenosti, te stvoriti uvjeti za mnogostruk razvoj čovjeka), posebne (uklanjaju posebne faktore delinkvencije), te pojedinačne (njima bi se trebali razriješiti određeni socijalni, obrazovni i drugi problemi koji ugrožavaju grupe i

pojedince).

Sekundarna prevencija trebala bi spriječiti fiksiranje već nastalog delinkventnog ponašanja. U skladu s tim poduzimaju se različite mjere poput ranog otkrivanja mladih sa poremećenim ili delinkventnim ponašanjem, djelovanje prema rizičnoj populaciji i sl.

Tercijarna prevencija je aktivnost koja je usmjerena da se spriječi kriminalni povratak. Provodi se putem reintegracije delinkvenata u zajednicu i znači neku vrstu naknadne skrbi.

Očigledno je da je ovo vrlo široko postavljen koncept prevencije. U stvari, da bi se u ovom složenom području mogli postići neki rezultati, pristup i mora biti takav, tj. uključivati što više različitih aktivnosti i subjekata. Jedan od subjekata koji bi trebao participirati u ovim aktivnostima (možda i jedan od važnijih) je i policija. Kakva je uloga i pozicija policije na ovom području, gledano kroz opisanu klasifikaciju preventivnih aktivnosti?

Teško je pretpostaviti da bi policija mogla doprinijeti u provođenju općih mjera primarne prevencije. Međutim, situacija je mnogo povoljnija, barem teoretski, u drugim aspektima prevencije, za eventualne doprinose policije u ovom području.

U tom smislu mogu biti korisna i iskustva nekih stranih, poglavito Zapadno Europejskih, zemalja.

U Belgiji i Saveznoj Republici Njemačkoj postoji vertikalno organizirana ženska policija, od odsjeka na gradskom nivou, do pokrajinskih policijskih direkcija. Ova ženska policija ima različite zadatke. Između njih su i rano otkrivanje moralno ili fizički zlostavljane djece, istraživanje njihovih obiteljskih uvjeta, otkrivanje mladih skitnica, istraživanje

kaznenih djela počinjenih od strane djece i mladih. Ponegdje se provode određene obrazovne i savjetodavne aktivnosti (Hirjan, Singer, 1987, Singer, Mikšaj-Todorović, 1984).

U Australiji, SAD, Velikoj Britaniji i nekim skandinavskim zemljama policija osniva omladinske udruge i klubove u kojima mladi mogu pronaći razne zanimljive sadržaje. Tamo također mogu upotpuniti svoje profesionalno obrazovanje, te dobiti individualnu pomoć i savjete. Na ovaj način policija pokušava nadomjestiti oslabljeni socijalni okvir i obiteljsku kontrolu (Singer, Mikšaj-Todorović, 1984).

U Francuskoj su osnovani orijentacijski i informacijski centri za mlade. Ovi centri trebaju pomoći u zaštiti mladih ili ih usmjeriti prema drugim službama i servisima koji im mogu pomoći. Uz Brigadu za mladež, u Pariškoj policiji je 1967. osnovan Ured za mlade. Zadatak ovog Ureda je prikupljanje informacije o administrativnim, obiteljskim i društvenim problemima mladih, briga o rješavanju tih problema, intervencije, ukoliko je to potrebno, u socijalnu ili obiteljsku okolinu mladih, savjetovanje mladih u uspostavljanju dobrih odnosa sa njihovom okolinom i dr. (Singer, Mikšaj-Todorović, 1984).

U Njemačkoj je policija dijelila prospekte roditeljima djece u kojima su bila naznačena uputstva o seksualnim deliktima u kojima se kao žrtve pojavljuju djeca, te načinima kako da se ovakve situacije izbjegniju (Singer, Mikšaj-Todorović, 1984).

Ovi primjeri ilustriraju kako policija u određenim zemljama, uz svoje redovne dužnosti, ostvaruje također i određene preventivne aktivnosti.

Kakav je doprinos policije u ovom području u Republici Hrvatskoj? Smatramo da se može reći kako ovaj doprinos nije zadovoljavajući. Nisu nam poznate nikakve sistematske preventivne aktivnosti koje bi u Hrvatskoj provodila policija. Upravo suprotno, smatramo da policija postupajući prema djeci izvršiteljima kaznenih djela, ponekad proizvodi sasvim drugačije posljedice od onih koje bi bile poželjne. Razloge zbog kojih je to tako, razmatramo u idućem poglavlju.

2. PROBLEM

Vrlo je teško empirijski provjeriti na koji način postupci kojima su izložena djeca počinitelji kaznenih djela od strane policije utječu na njihovo daljnje ponašanje. Zbog toga u ovom članku pokušavamo teoretski prikazati koje bi mogle biti posljedice na daljnje ponašanje djece - delinkvenata, koja prođu kroz postupak policijske kriminalističke obrade.

Prvenstveni zadatak kriminalističke policije je da osigura tragove kaznenog djela, te da spriječi da se osoba osumnjičena kao počinitelj kaznenog djela sakrije ili pobjegne. Međutim, unutar ovog okvira ima dosta prostora i za određena preventivna djelovanja koja su, čini nam se, i nužna kada se radi o djeci - delinkventima koja su naročito osjetljiv dio kriminalne populacije. Kako kažu Hirjan i Singer "... ispravan i pedagoški formiran kontakt između djelatnika policije i maloljetnog delinkventa može imati jak pedagoški utjecaj. Policija je obično prva institucija koja dolazi u dodir sa maloljetnim delinkventom, a ukoliko je to dijete, ovaj kontakt često ostaje i jedini između djeteta i predstavnika društvenog reda. Utisci koje dijete dobija u ovim prvim kontaktima, mogu imati značajan utjecaj na njegov daljnji odnos i stavove prema predstavnicima društva koji brinu o javnom redu i sigurnosti, na njegovo daljnje ponašanje, i na konačan pedagoški efekt krivičnog postupka koji će eventualno prema njemu biti vođen." (Hirjan, Singer, 1987, str. 358). U skladu s tim, možemo zaključiti da će postupci policije biti osobito važni u odnosu na djecu - počinitelje kaznenih djela. Naime, prema hrvatskom kaznenom zakonu, prema djeci (osobe mlađe od 14 godina) ne može biti vođen kazneni postupak, niti im može biti izrečena kaznena sankcija. To znači da će policija vrlo često doista biti jedina institucija države, zadužena za javni red i sigurnost, koja će doći u kontakt s djecom - počiniteljima kaznenih djela.

Aktivnosti policije na prevenciji delinkvencije djece mogu biti dvovrsne.

Prva forma prevencije koju policija može ostvariti provodi se kroz rad uniformiranih policajaca - pozornika. Ovaj oblik prevencije uklanja uvjete za "prelazak na akt". Za ovu formu prevencije od najveće je važnosti prisustvo uniformiranog policajca "na pravom mjestu u pravo vrijeme". Očito je da ova forma prevencije ima sasvim ograničen doseg, i to barem iz dva razloga: 1. ova forma prevencije nema nikakav trajniji pedagoški utjecaj i 2. ne postoji mogućnost zapošljavanja toliko velikog broja policajaca da bi se na ovaj način mogla spriječiti kaznena djela.

Druga forma prevencije je ona koja bi se mogla realizirati kroz djelatnost operativnih djelatnika policije. Operativno osoblje policije provodi kriminalističku obradu nad osobama (uključujući i djecu) osumnjičenim za kaznena djela. Sadržaj i preventivni potencijal ovih djelatnosti su znatno drugačiji i veći od spomenute djelatnosti uniformiranih policajaca. Da bi se ovaj potencijal mogao i realizirati, ovaj kontakt bi trebao biti u prvom redu pedagoški oblikovan. Međutim, zbog

određenih okolnosti, ovaj kontakt ponekad zadobija sasvim drugačiju formu od poželjne. U takvim slučajevima može se pretpostaviti da iz njega nastaju i drugačije posljedice od poželjnih. Smatramo da se glavni uzrok za ovakvu situaciju nalazi u organizacionoj strukturi kriminalističke policije u Republici Hrvatskoj.

Kriminalistička policija je u Hrvatskoj organizirana na taj način da kriminalističku obradu nad osobama osumnjičenim za kaznena djela obavljaju operativni odjeli Policijskih postaja na lokalnom (općinskom) te Policijskih uprava na gradskom nivou. Ovi operativni odjeli su podijeljeni na nivou Policijskih postaja na teritorijalne sektore, a na gradskom nivou na Odsjeke prema vrsti kaznenih djela za koja su zaduženi. Bitno je reći da do mjeseca travnja 1994. godine niti na nivou Policijskih postaja, niti na nivou gradskih Policijskih uprava, nisu postojale nikave organizacione jedinice koje bi se bavile isključivo problemom maloljetničke delinkvencije. Kriminalističku obradu nad maloljetnim delinkventima kao i nad djecom - počiniteljima kaznenih djela, obavljali su operativni djelatnici policije prema teritorijalnim sektorima na nivou Policijskih postaja, odnosno Odsjeka specijaliziranog za određenu vrstu kaznenog djela na nivou Policijskih uprava. Najveći dio djece - počinitelja kaznenih djela dolazio je u kontakt sa policijom u Policijskim postajama. U svakom slučaju, policijsko osoblje koje se bavilo ovom specifičnom populacijom, nije bilo stručno pripremljeno za ovaj posao povećane složenosti.

Slijedeći problem važan za odnos policije prema djeci - počiniteljima kaznenih djela jest pitanje kriterija po kojima se procjenjuje rad i efikasnost operativnog djelatnika policije. Ovdje postoji princip po kojem je operativni djelatnik to uspješniji, što više kaznenih djela razriješi, tj. što većem broju kaznenih djela "pridoda" osobu sumnjivu da je izvršila to kazneno djelo. Zbog toga je za operativnog djelatnika policije važno da razriješi što veći broj kaznenih djela, i u tom smislu na njega postoji i određeni pritisak. Ovo je, u stvari, u skladu sa temeljnim zadatkom policije, ali problem nastaje kada se ovaj princip protegne i na djecu - počinitelje kaznenih djela kao na specifičan dio kriminalne populacije.

Sumirajući do sada rečeno, mogu se izvući tri zaključka: 1. do mjeseca travnja 1994. godine u Republici Hrvatskoj nije postojala niti jedna organizaciona jedinica kriminalističke policije koja bi bila specijalizirana isključivo za poslove maloljetničke delinkvencije i delinkvencije djece; 2. pošto je temeljni kriterij po kojem se procjenjuje rad operativnog djelatnika policije broj razriješenih kaznenih

djela, tom kriteriju je prilagođen cijeli policijski operativni rad, uključujući i onaj vezan za delinkvenciju djece; 3. zbog ovoga određeni problemi mogu nastati kada se djeca - počinitelji kaznenih djela uključuju pod nadležnost policijskih organizacionih jedinica koje se primarno bave suzbijanjem općeg kriminaliteta. Na taj način se opisani kriterij primjenjuje i na njih. To znači da će kriminalističkoj obradi djece - počinitelja kaznenih djela biti postavljeni isti ciljevi kao i u kriminalističkoj obradi odraslih kriminalaca, bez razmatranja njihove pedagoške vrijednosti i eventualnih posljedica koje bi se mogle pojaviti u njihovom daljnjem ponašanju. Ovakvu situaciju smo imali u Hrvatskoj do travnja 1994. godine.

Kao što smo spomenuli ranije, prema hrvatskom kaznenom pravu, djeca ne mogu biti izložena kaznenom postupku, niti im se može izreći kaznena sankcija. Djeca - počinitelji kaznenih djela su vrlo često i svjesna te činjenice. Zbog toga za njih nije osobito važno za koliko će kaznenih djela koja su počinili saznati policija, budući da se time njihov položaj ne mijenja. Kod njih ne postoji, ili je bitno reduciran, strah od teže sankcije za teže povrede društvenog reda. Ovo implicira da su ona vrlo prikladan izvor za razotkrivanje velikog broja kaznenih djela (neka od ove djece se pojavljuju kao počinitelji više stotina kaznenih djela). Za operativne djelatnike je u kontaktu sa ovom djecom najvažniji problem kako ih pridobiti da priznaju što veći broj kaznenih djela koja su izvršili. Za ovo se upotrebljavaju sredstva dvojbene pedagoške vrijednosti. Naime, kod najvećeg broja djece, kao najprikladnija sredstva se pokazuju postupci kojima se djetetu pridaje određena važnost, poput laskanja, izražavanja divljenja prema njegovim "pothvatima" i dr. Na taj način, dijete se osjeća važno i želi prolongirati takvu poziciju koja je za njega vjerojatno ugodna. To može postići na način da se "pohvali" daljnjim kaznenim djelima na što slijede daljnja odobravanja. Cijela ova situacija za dijete nema nekih neugodnih osobina. Upravo suprotno, što više kaznenih djela dijete prizna, to više prima pozitivnih potkrepljenja. Nakon policijske kriminalističke obrade, dijete ne dolazi u daljnji kontakt sa institucijama društvenog reda. Na koji način ova situacija može utjecati na daljnje ponašanje djeteta?

Prema B.F. Skinneru (prema Fulgosi, 1987), cjelokupno ljudsko ponašanje može se podijeliti na respodentno i operantno ponašanje. Respodentno ponašanje se sastoji od akcija koje su odgovor, odnosno reakcija na prethodne podražaje iz okoline. Međutim, od veće je važnosti za čovjeka operantno

ponašanje. Ovaj tip ponašanja je prividno nezavisan i nekontroliran, tj. njemu ne prethode nikavi direktni podražaji. Skinner tvrdi da je ovaj tip ponašanja kontroliran posljedicama koje iz njega proizlaze. Posljedice koje iz određenog ponašanja proizlaze za aktera, mogu biti pozitivne ili negativne. Pozitivne posljedice nazivaju se potkrepljenjem, te povećavaju vjerojatnost pojavljivanja istog takvog ponašanja u repertoaru pojedinca u budućnosti. Suprotno tome, negativne posljedice slabe ponašanje koje prethodi takvim posljedicama, te, ukoliko su dovoljno učestale i jake, dovode do gašenja takvog ponašanja. Ovaj mehanizam pojačavanja ili slabljenja ponašanja pod utjecajem posljedica koje proizvodi, Sinner naziva operantnim uvjetovanjem. Najveći dio ljudskog ponašanja je prema Sinneru ovakvog tipa.

Ukoliko povežemo ovaj mehanizam operantnog uvjetovanja sa ranije opisanim odnosom između policije i djece - počinitelja kaznenih djela, mogli bismo zaključiti da mnogi postupci koje policija provodi prema djeci - počiniteljima kaznenih djela mogu biti interpretirani kao potkrepljenja delinkvencije djece. Na osnovi toga možemo pretpostaviti da policija svojim postupcima tijekom kriminalističke obrade ponekad potkrepljuje delinkventno ponašanje djece - počinitelja kaznenih djela, te na taj način postaje generator delinkventnog ponašanja. Razlog tome se nalazi u organizacionoj strukturi kriminalističke policije u Republici Hrvatskoj, tj. nepostojanju specijaliziranih organizacionih jedinica policije koje bi se bavile isključivo ovom problematikom. Kako je ranije rečeno, ovi poslovi su do nedavno bili uključeni u okvir poslova suzbijanja općeg kriminaliteta.

3. ZAKLJUČAK

Na temelju ovog članka mogli bismo zaključiti da policija u Republici Hrvatskoj ne tretira problem delinkvencije djece u smislu prevencije. Osnovni razlog tome nalazi se u nepostojanju relativno izdvojenih organizacionih jedinica policije koje bi se bavile isključivo ovim složenim problemom. Ove aktivnosti koje bi zahtijevale specifičan pristup inkorporirane su u okvir aktivnosti za suzbijanje općeg kriminaliteta. Zbog toga se rezultati rada na ovom području vrednuju na osnovi istih kriterija kao i rezultati rada i aktivnosti na području suzbijanja općeg kriminaliteta. Ovakva situacija, koja proizlazi iz organizacione strukture kriminalističke policije, ponekad vjerojatno rezultira određenim nepoželjnim posljedicama u daljnjem ponašanju djece - počinitelja kaznenih djela.

Naime, policija vjerojatno kod određenog broja ove djece potkrepljuje delinkventno ponašanje.

Da bi se promijenila ovakva nepovoljna situacija, bilo bi nužno ukloniti njezine uzroke. Kao što je navedeno, glavni uzrok ovakve situacije je organizaciona struktura kriminalističke policije. Glavna promjena kojom bi se zasigurno stanje uvelike poboljšalo, sastojala bi se u osnivanju posebnih organizacionih jedinica kriminalističke policije koje bi se bavile isključivo problemom delinkvencije mladih. Vrlo bi bilo bitno da ove organizacione jedinice rade isključivo po problemu delinkvencije mladih, tj. da ne budu opterećene nekim dodatnim poslovima. Uz to, bilo bi dobro da te jedinice budu relativno autonomne u svom radu, koliko je to moguće, s obzirom na prirodu policije kao institucije s vrlo istaknutim principom subordinacije. Razumljivo je da bi ovakve jedinice trebale biti popunjene osobljem s adekvatnom edukacijom i afinitetom za ovu složenu djelatnost, u kojoj se kriminalistički momenti moraju nadopunjavati s pedagoškim sadržajima. Međutim, popunjavanje ovakvih jedinica adekvatnim osobljem vjerojatno bi bio manji problem. Od prvenstvene je važnosti postaviti adekvatnu strukturu kriminalističke policije. Rad ovakvih organizacionih jedinica specijaliziranih za poslove delinkvencije mladih, koje bi bile relativno izdvojene od jedinica koje se bave poslovima suzbijanja općeg kriminaliteta, trebao bi biti vrednovan na osnovi drugačijih kriterija, u odnosu na one kojima se vrednuje rad na suzbijanju općeg kriminaliteta. Zbog toga ove jedinice možda ne bi trebale biti podređene rukovodstvu na nivou područnih Policijskih postaja. Naime, pitanje je da li bi ova rukovodstva imala dovoljno razumijevanja za posebnosti u radu ovih jedinica.

Realizacija ovakvih promjena omogućila bi obogaćivanje temeljnog zadatka kriminalističke policije određenim preventivnim aktivnostima i učincima, što je osobito važno za djecu - počinitelje kaznenih djela koja su najosjetljiviji dio kriminalne populacije. Ukoliko policija u određenim situacijama ne bi bila u stanju doprinijeti prevenciji, barem bi se trebali spriječiti postupci koji stanje pogoršavaju.

Čini se da ovaj problem nije prošao nezapaženo u hrvatskoj policiji. U travnju 1994. godine provedene su određene organizacione promjene. U područnim Policijskim postajama zasnovani su zasebni Odjeli za maloljetničku delinkvenciju koji također pokrivaju i problem delinkvencije djece. Međutim, ovi Odjeli su još uvijek podređeni istim rukovodstvima na područnim Policijskim postajama, te se čini da nisu u dovoljnoj mjeri izdvojeni od jedinica za suzbijanje općeg kriminaliteta. Zbog toga je i

otvoreno pitanje da li će rad ovih jedinica biti vrednovan različitim kriterijima od rada na području općeg kriminaliteta. Također je pitanje da li će ove jedinice zaista biti oslobođene dodatnih poslova, osim onih koje bi trebale primarno obavljati. Na osnovi svega toga, moglo bi se postaviti pitanje da li su ove promjene

provedene dovoljno korjenito da bi se situacija popravila. U svakom slučaju, vrijeme će pokazati da li su ove promjene bile dovoljne ili ne, da bi doprinijele određenim poboljšanjima na ovom važnom području prevencije delinkvencije mladih.

4. LITERATURA

1. Fulgosi, A. (1987): Psihologija ličnosti, Školska knjiga, Zagreb.
2. Hirjan, F., Singer, M. (1987): Maloljetnici u krivičnom pravu, Školska knjiga, Zagreb.
3. Singer, M., Mikšaj-Todorović, Lj. (1989): Delinkvencija mladih, Školska knjiga, Zagreb.